ADÎ b. ZEYD

(عدى بن زيد)

Adî b. Zeyd b. Hammâd
el-İbâdî et-Temîmî
(ö. 600 civarı)

Câhiliye devri hıristiyan Arap şairi.

Milâdî 550 yılı civarında Hîre'de doğdu. Aslen Temîm kabilesinden olup Yemen'den Hîre'ye göçmüş hıristiyan bir aileye mensuptur. Dedesi ve babası, Hîre ve çevresinde hüküm süren Sâsânî Krallığı'na bağlı Lahmî hânedanının hizmetinde bulundu. Adî de Medâin'de Sâsânî sarayında tahsil ve terbiye gördü, bu sırada Farsça'yı da öğrendi. Hem Arapça'yı, hem de Farsça'yı konuşup yazabildiği için Kisrâ Hürmüz'ün (579-590) ve bilhassa Hüsrev Pervîz'in (590-628) Arapça yazışmalarında kâtiplik ve mütercimlik yaptı. Hatta bir ara Sâsânî sarayını temsilen Bizans'a elçi olarak gönderildiği (579) ve dönüşünde Şam'a uğradığı da nakledilir. Hayatı Hîre ve Medâin saraylarında geçen Adî b. Zeyd, Hîre hükümdarı olmasına yardım ettiği III. Nu'mân'ın (580-602) kızı Hind'le evlenerek hükümdarın en yakın nedimi oldu. Adî'nin Hîre sarayındaki nüfuz ve itibarını kıskananlar, İran'ın çıkarlarını Araplar'ınkine tercih ettiğini ileri sürerek onun III. Nu'mân'ın gözünden düşmesine ve hatta hükümdarın emriyle hapsedilerek boğdurulmasına sebep oldular. Adî b. Zeyd'in öldürülmesinin Sâsânîler ile Lahmîler'in arasını açtığı, sonunda Lahmî hânedanının çöküşünü hızlandırdığı rivayet edilir.

Bedevî hayatından koparak yabancı tesirlere açık bir çevrede yetiştiği için, hicrî ikinci ve üçüncü asır dil ve edebiyat âlimleri Adî b. Zeyd'in dilini fasih saymamış ve eserlerinde şiirlerini örnek (şâhid) olarak göstermemişlerdir. Mufaddal ile Asmaî'nin meşhur şiir mecmualarında onun şiirlerine yer verilmemesinin asıl sebebi de bu olmalıdır. Tema olarak dünya hayatının fâniliğini işlediği şiirlerinin daha sonraki şairlere tesir ettiği söylenmektedir. Kolay anlaşılır bir dil kullanan Adî'nin en başarılı şiirleri şaraba dair olanlarıdır.

Hicrî üçüncü yüzyıl filologlarından Sükkerî tarafından düzenlenen divanının yazmaları elde edilemediği için, L. Şeyho, *Şuʿarâʾü'n-Naṣrâniyye* adlı eserinde (s. 439-474) Adî'nin belli başlı kaynaklardaki 400 kadar beytini bir araya toplamıştı. Fakat eser daha sonra bulunmuş ve 1965'te Muhammed Cebbâr el-Muaybid tarafından Bağdat'ta neşredilmiştir. Ancak, hem L. Şeyho tarafından derlenen beyitleri hem de divanındaki şiirleri arasında kendisine nisbeti şüpheli olanlar vardır. Bağdatlı Mehmed Fehmi onun "Dâliyye"si ile şiirlerinden bazı parçaları *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye* adlı eserinde (s. 370-390) Türkçe'ye tercüme etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cümahî, *Ṭabaḳātü fuḥûli'ş-şuʿarâʾ* (nşr. Mahmûd M. Şâkir), Kahire 1394/1974, I, 140-142; İbn Kuteybe, *eş-Şiʿr ve'ş-şuʿarâʾ*, Beyrut 1964, I, 150-156; Taberî, *Târîḫ* (nşr. M.J. de Goeje), Leiden 1879-1901, II, 1016-1022; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğānî*, Kahire 1927, II, 97-154; İbnü'n- Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. G. Flügel), Leipzig 1871, s. 158; L. Şeyho, *Şuʿarâʾü'n-Naṣrâniyye*, Beyrut 1890, II, 439-474; C. Nallino, *Târîḫu'l-âdâbi'l-ʿArabiyye*, Kahire 1954, s. 73-76; Mehmed Fehmi, *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye*, İstanbul 1335, s. 370-390; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 61; J. Horovitz, "ʿAdi İbn Zeyd, the poet of Hira", *IC*, IV (1930), s. 31-69; Şevki Dayf, *Târîḫu'l-edebi'l-ʿArabî*, I, 391-394; Ömer Ferrûh, *Târîḫu'l-edebi'l-ʿArabî*, I, 184-185; R. Blachère, *Histoire de la Littérature Arabe*, Paris 1952, s. 300 vd.; Sezgin, *GAS*, II, 178-179; A. Haffner, "Adî", *İA*, I, 138-139; F. Gabrieli, "ʿAdī b. Zayd", *EI²* (Fr.), I, 201-202.

MUZAFFER ÖZCANOĞLU

ÂDİL

(العادل)

(bk. ADÂLET).

ÂDİL

(العادل)

(bk. el-MELİKÜ'l-ÂDİL).

ÂDİLE

(العادلة)

İslâm miras hukukunda kullanılan bir terim.

Âdile "doğru olmak; düzeltmek, eşitlemek" mânasına gelen **adl** kökünden ism-i fâildir. Miras taksiminde belirli hisse sahiplerinin (ashâbü'l-ferâiz) terekeden alacakları pay miktarı hesaplanırken, payların toplamının ortak paydaya eşit olması haline bundan dolayı âdile denilmiştir. Buna karşılık paylar toplamının ortak paydadan fazla olması **avl***, daha az olması da **red*** kelimeleriyle ifade edilmektedir. Paylar toplamının ortak paydadan küçük olması halinde, mirasçılar arasında **asabe***den birisi bulunursa, geri kalanı o alacağından yine denklik sağlanarak red söz konusu olmaz. Bu duruma da âdile denir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serahsî, *el-Mebsûṭ*, Kahire 1324-31, XXIX, 160, 161; Cürcânî, *Şerḥu'l-Ferâʾiżi's-Sirâciyye*, Kazan 1902; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, Bulak 1310, VI, 468; Ö. Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye Kamusu*, İstanbul 1985, V, 211; Ali Himmet (Berki), "Âdile", *İTA*, I, 102-104.

HAMDİ DÖNDÜREN

ÂDİLE HATUN

Bağdat Valisi Hasan Paşazâde Ahmed Paşa'nın kızı.

Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Babasının âzatlı kölelerinden Mızraklı Süleyman Paşa ile evlendi. Bağdat'ta ilk Kölemen idaresini kuran Süleyman Paşa'nın Bağdat valiliği sırasında (1749-1762) yönetimde önemli roller oynadı. Kocasının ölümü üzerine iktidarı kaybeden Âdile Hatun, valiliğe getirilen Rakka Valisi Sâdeddin Paşa'ya ve daha sonra üç tuğ ile vali tayin edilen kocasının kethüdâsı Ali Paşa'ya karşı bir muhalefet oluşturdu. Bir ara yeniçerileri ayaklandırdığı gibi, bilhassa nüfuzlu kölemenler vasıtasıyla Ali Paşa'yı valilikten uzaklaştırarak yerine babasının kâhyası ve kız kardeşinin kocası Ömer Paşa'yı tayin ettirdi (1764).

Âdile Hatun'un Bağdat'ta kendi adını taşıyan bir camii ile kervansarayı vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Şem'dânîzâde, *Mür'i't-tevârîh* (nşr. Münir Aktepe), İstanbul 1978, II/A, s. 48-49; Resûl Hâvî Efendi, *Târîh-i Devhatü'l-vüzerâ ve Zeyl-i Gülşen-i Hulefâ*, Bağdad 1246, vr. 80ᵃ⁻ᵇ, 82ᵇ; Sâbit, *Bağdad'da Kölemen Hükümetinin Teşekkülü ile İnkırâzına Dâir Risâledir*, İstanbul 1292; Cl. Huart, *Histoire de Bagdad dans les temps modernes*, Paris 1901, s. 153 vd.; a.mlf., "Âdile", *İA*, I, 141; a.mlf., "Âdila Khātūn", *EI²* (Fr.), I, 204; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 248, 366.

YUSUF HALAÇOĞLU

ÂDİLE SULTAN

(1826-1899)

II. Mahmud'un kızı, Osmanlı hânedanı mensupları arasında yetişen tek kadın şair.

1 Haziran 1826'da doğdu. Annesi Zernigâr Hanım doğumdan kısa bir süre sonra öldü. II. Mahmud, Adlî olan lakabına telmihen yeni doğan çocuğuna Âdi-